

Siniša DOMAZET*

ARHIV BOSNE I HERCEGOVINE - ZAŠTITA GRAĐE U DOBA RECESIJE

Izvleček:

Arhiv Bosne in Hercegovine - zaštita gradiva v dobi recesije

Arhivsko gradivo je dar prejšnjih generacij sedanji, skrb za to gradivo pa omogoča civilizaciji, v kateri je bilo gradivo ustvarjeno, kontinuiteto. Tisti, ki jim je bila dana naloga, da skrbijo za gradivo, se srečujejo s številnimi izzivi ter veliko odgovornostjo, njihovo delo poteka pogosto v neugodnih oziroma oteženih okoliščinah. Doslej so vojne, naravne nesreče in človeška malomarnost povzročili izgubo neprecenljivega zaklada zgodovine, vsak napor, vložen v preprečitev tovrstnih izgub, pa je stokrat poplačan. Kljub temu pogosto označujejo sredstva, ki so potrebna za konzervacijo in opremo konzervatorjev, kot luksuz. Toda dejstvo je, da brez nenehne vlaganja materialnih sredstev in truda arhivi ne bi mogli obstajati.

V prispevku je predstavljeno trenutno stanje arhivskega gradiva v glavnih skladiščih Arhiva Bosne in Hercegovine, prikazani so tudi napor in dejavnosti arhivskih delavcev v okviru saniranja škode ter zaščite in reševanja dragocenega gradiva pred propadanjem.

Ključne besede:

Arhiv Bosne in Hercegovine, ogroženo arhivsko gradivo, hramba in zaštita, obnova in rekonstrukcija

Abstract:

Archives of Bosnia And Herzegovina - Protection of Archives in Times of Recession

Archives are a gift from past generations to the present. Taking care of them ensures continuity of the civilization in which it was created. Those who are entrusted with such a task take on a great responsibility and often their work is carried out in unfavorable and difficult circumstances. Wars, natural disasters and human negligence irretrievably destroyed countless historical treasures and every effort made to prevent that from happening again is worth a hundredfold. Nevertheless, costs required for the conservation and training of conservators at the present time are considered luxury. It is an indisputable fact, that without constant investments of material resources and efforts, archives would cease to exist.

The paper presents the current state of archives in the main depots of the Archives of Bosnia and Herzegovina and efforts and activities undertaken by its employees for repairing damage, as well as rescue and protect valuable materials from deterioration.

Key words:

Archives of Bosnia and Herzegovina, endangered archival records, preservation and protection, restoration and reconstruction

1 UVOD

U Bosni i Hercegovini, zbog društveno-povijesnih prilika, ne postoji duga tradicija arhiviranja dokumenata. Austrougarska uprava uvela je dobar i organiziran

* Siniša Domazet, viši arhivist, Arhiv Bosne i Hercegovine, Reisa Džemaludina Čauševića 6, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: domazetsinisa@yahoo.com.

registratorski sustav, ali nije dozvolila stvaranje arhiva iako je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 1909. godine uputila prijedlog osnivanja Arhiva Zajedničkom ministarstvu financija u Beču. Tijekom tog perioda, arhivska građa se odlagala u zgradi Zemaljskog muzeja. Ni za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nije došlo do stvaranja ustanove u kojoj bi se čuvala arhivska građa. Organizirana zaštita arhivske građe u Bosni i Hercegovini počela je 12. prosinca 1947. godine, osnivanjem Državnog arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu od strane Vlade NR BiH.

Danas je nekih 70 % arhiva i biblioteka smješteno u zdanjima podignutim krajem XIX i početkom XX stoljeća. Iako su to bila vrhunska arhitektonska ostvarenja svog vremena, svojim trenutnim stanjem ne zadovoljavaju potrebe suvremenih standarda.

Arhiv Bosne i Hercegovine se od svog osnivanja nalazi u suterenu i prizemlju Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Premda je zgrada Predsjedništva reprezentativna i smještena na atraktivnoj lokaciji, činjenica je da Arhiv BiH do današnjeg dana nije dobio svoju namjensku zgradu, a prostorije u kojima se nalazi nisu projektirane za kvalitetno i dugotrajno čuvanje građe.

Broj zaposlenih skoro je tri puta manji od potrebnog, a ekonomska kriza u državi gura ovu instituciju na dno ljestvice prioriteta kada je riječ o budžetskim sredstvima. Da stvar bude još kompliciranija, Arhiv BiH je odavno prerastao dobijeni prostor, tako da se njegovi depoi danas nalaze na četiri lokacije u Sarajevu, od kojih ni jedna u potpunosti ne zadovoljava sve propisane standarde. Osim u matičnoj zgradi (depoi I, II, III, VI i V), građa se čuva u Parlamentu BiH (depo VIII), te u zgradama Suda (depo VI) i Vlade Federacije BiH (depo VII). Arhiv posjeduje preko 400 fondova i 23 zbirke. Vremenski raspon čuvane arhivske građe obuhvaća period od 1850. godine pa nadalje, premda u mikrofilmovanoj građi i u zbirkama ima dokumenata i iz ranijeg perioda.

Burna prošlost ovih prostora pogodovala je kako stvaranju velike količine arhivskog materijala, tako i njegovom uništenju i diseminaciji.

Arhivska građa ugrožena je od vode, vatre, insekata i mikroorganizama, pretjeranog korišćenja, kopiranja, neadekvatnog svjetla, prašine, neodgovarajuće temperature i relativne vlage. Tu je i akutni problem manjka prostora, arhivskih stalaža i regala, kao i nemogućnost vršenja konzervacije i restauracije, jer ne postoji laboratorij za vršenje ovakvih poslova. Bosna i Hercegovina je karakteristična i po problematici vezanoj za zakonodavno - pravnu osnovu. Postojanje entiteta, kantona i distrikta rezultira decentralizacijom koja stvara ogromnu prepreku sinkronizaciji zakonskih propisa. Zbog aktualnog funkcioniranja uprave u državi i organizacije vlasti na više razina, određen broj neusaglašenih propisa doprinosi nastanku slabosti u sustavu zaštite građe. To rezultira pojavom neefikasnosti u zaštiti i čuvanju i nastanku strukovnih problema.

2 VATRA / VODA

Ova dva elementa, nažalost, često idu zajedno i predstavljaju najdirektniju opasnost za svaki arhiv.

Depoi/sobe u Arhivu Bosne i Hercegovine nemaju ugrađene dojavljivače dima i vatre. Nešto više od polovice ima vatrostalna vrata. Prozori su osigurani metalnim kopcima, a koriste se isključivo metalne arhivske police. Zidovi i podovi su sačinjeni od požarno sigurnosnih materijala, s tim da je u manjem broju depoa na podu drveni parket. U blizini svakog depoa nalazi se hidrant i vatrogasno crijevo, kao i CO₂ PP aparati koji se redovno kontroliraju. Nedostatak automatiziranog dojavljivanja požara kompenziran je samim ustrojem obezbjeđenja zgrade. Pošto se radi o objektu u kome

se nalaze najviši organi državne uprave, postoji služba koja 24 sata obavlja vanjski i unutrašnji nadzor i zaštitu. Postavljen je i video nadzor izvan i unutar zgrade i svaka elementarna nepogoda bi bila brzo primijećena.

Razina vlage i temperature kontrolira se analognim termometrima / higrometrima, a od nedavno su postavljeni i digitalni. Fluktuacije očitanih vrijednosti ne iskaču iz zadanih standarda (osim u sobi 11), a jedan od glavnih razloga za to su debeli kameni zidovi koji su se pokazali kao dobra izolacija od oštrem klime sarajevske kotline.

Požari u Arhivu BiH su se dešavali u posljednjem ratu (1992.-1995.) i tom prilikom je nepovratno stradala građa iz socijalističkog perioda i depoi u podrumu tadašnjeg Izvršnog vijeća i zgradi Parlamenta.

Depo 1 (sobe 2 i 3) je bio uništen vatrom u požaru tijekom prosvjeda u veljači 2014. godine, ubacivanjem zapaljivih materija kroz prozore koji su izgubili željezne žaluzine prilikom ratnih dešavanja devedesetih godina. Ovo je bio najgori scenario, jer je zgrada „napadnuta“ istovremeno na više mjesta, a vatrogasne ekipe su bile zauzete gašenjem vatre u susjednoj zgradi Kantona Sarajevo. Zato je intervencija imala određeno kašnjenje, što je rezultiralo većom štetom nego što se moglo zamisliti. Zbog kasnijeg uviđaja ekipe Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH, pristup građi je bio omogućen tek nakon 48 sati poslije požara.

Slika 1: Građa uništena vatrom u depou 1

Potpuno je izgorio fond Doma za ljudska prava BiH, Sabor Bosne i Hercegovine (1910.-1914.), Narodna vlada narodnog vijeća (1918.-1919.), znatno su oštećeni personalni dosijei (1878.-1941.), dio fondova iz perioda NDH i Prezidijal Zemaljske vlade (1878.-1902., 1919.-1921.), Duvanska direkcija, Veliki župan Sarajevske oblasti, dio Zbirke poklona i otkupa (u kojoj je bio veći broj orijentalnih rukopisa, bujrukdija, tapija, teskera i fermana, fotografija i rijetkih novina), povjerljivi spisi KBUDB...

Zbirka karata, Zemaljska vlada i Zajedničko ministarstvo financija su oštećeni vodom.

Neučvršćeni papirni zapisi, postavljeni na otvorenim policama, su uništeni u potpunosti. Registratori i knjige su oštećeni po koricama, a građa koja je bila upakovana u čvrste arhivske kutije je najmanje stradala od plamena.

Slika 2: Depo 1 nakon požara

Spašavanje građe odvijalo se u tri faze. Prvo je izbačena potpuno uništena dokumentacija, koja je onemogućavala pristup depou. Zatim je iznešena mokra/nagorjela građa i odložena na prozračno mjesto kako bi se osušila. Nakon toga je potpuno ispražnjen depo, koji je bilo potrebno rekonstruirati. Pored praha, upotrebljena je znatna količina vode prilikom gašenja požara, pa je velik dio građe bio mokar, naročito onaj na nižim policama. Pristupilo se hitnom sušenju dokumenata (sadržaj vode viši od 15 % mase mjeren je putem higrometra Aqua Boy K.P. Munding GmbH PM II sa ravnom sondom, koja je dosegala vrijednosti više i od 30 %).

Problem koji se pojavio prilikom sušenja dokumenata bio je nedostatak prostora. Potrebno je čak 2,5 m² da bi se pravilno osušilo 0,03 m³ vlažne građe. Ovo je riješeno korištenjem hodnika u podrumu zgrade, gdje postoji protok zraka i odlaganjem u svežnjeve po 10 cm visine. Manja je vjerovatnoća da će se papir osušen na zraku iskriviti, nego kad se koriste dodatni toplotni izvori. Korišten je specijalni upijajući papir i pojačana stručna kontrola od strane radnika institucije. Na žalost, ne postoji istinski zadovoljavajući brzi metod tretiranja oštećene građe u ovakvim razmjerama. Utješno je da se logičnim i organiziranim pristupom šteta može svesti na najmanju moguću mjeru.

Arhiv Republike Slovenije je poslao stručnjake iz Centra za konzervaciju knjiga i dokumenata koji su izvršili prvu procjenu situacije i predložili konkretne mjere spašavanja građe. Šef Odsjeka za hemijsku tehnologiju i konzervaciju spomenika Univerziteta za hemijsku tehnologiju u Pragu, obišao je oštećene prostorije i predložio trenutnu i dugoročnu pomoć Republike Češke. Trenutna bi se sastojala od izrade

prijedloga spasilačkih radova, te isporuke novih arhivskih kutija, filterskih papira i uređaja za odvlaživanje. Dugoročna pomoć bi bila obuka nekoliko restauratora i izgradnja radionice za restauriranje. U najidealnijim uslovima, nagorjela građa bi bila dvostrano laminirana i digitalizirana pod IR svjetlom, kako bi se mogao čitati tekst i na ugljenisanom dijelu. Međutim, zbog nedostatka opreme, obučenih restauratora, konzervatora i prostora za rad, oštećena građa je nakon sušenja sklonjena u privremeni depo, gdje je zaštićena od daljnjeg propadanja.

Slika 3: Depo 1 tijekom rekonstrukcije

Depo 1 je u potpunosti obnovljen i sad je, može se slobodno reći, najmoderniji i najuslovniji depo Arhiva Bosne i Hercegovine. Financijska sredstva za renoviranje je obezbijedila TIKA (Turska agencija za razvoj). Potpuna restauracija obuhvatila je izmjenu poda, nanošenje hidroizolacionog sloja na zidove, te demontažu postojećih stolarskih, vodovodnih i elektro instalacija. Postavljen je novi termoizolacioni sloj i vatrootporni pod. Umjesto metalnih fiksiranih polica, montiran je sistem mobilnih arhivskih polica. Na prozore su postavljeni metalni kapci, uništeni u posljednjem ratu i njihova namjena je dvostruka - da štite građu od štetnog utjecaja svjetlosti i spriječe ubacivanje bilo kakvih predmeta sa ulice, da se ne ponove događaji od veljače 2014. godine. Ugrađen je najsuvreniji sustav za održavanje mikroklike *RC GROUP Mark 06 I*, koji automatski kontrolira vlažnost zraka i temperaturu u čitavom depou, a prati sve ostale relevantne parametre kao što su tlak, vanjska temperatura, oscilacije u mjerenjima i ispravnost vlastitog sustava.

Sobe 2 i 11 u depou 5 su naročito ugrožene od vode i vlage. Nakon zemljanih radova izvođenih u okolici zgrade, u sobi 2 su nakon obilnijih kiša počele prodirati podzemne vode, čija bi razina znala narasti do 3 centimetra. Metalne police su spriječavale da voda putem osmoze dopre do građe, ali je vlaga u zraku neprestano bila 100 % i voda se morala ručno izbacivati. Nakon što je angažirana građevinska tvrtka, koja je ugradila hidroizolaciju u pod, do novih poplava više nije došlo.

Slika 4: Obnovljeni depo 1

3 INSEKTI / PLIJESAN / MIKROORGANIZMI

Poznato je da je prevlažan zrak štetniji od presuhog. Previsoka relativna vlaga ubrzava raspadanje papira i razvoj bioloških štetočina; raznih organizama koji se hrane materijom od koje se papir sačinjen. Insektima najviše prija temperatura između 25-30°C. Arhivska građa je puna celuloze kojom se, između ostalog, hrane. Arhiv Bosne i Hercegovine vrši dezinfekciju i deratizaciju svojih prostorija u redovnim intervalima, dok je prosječna temperatura depoa oko 17°C, pa štete na dokumentima od insekata i glodara praktično nema.

Pri relativnoj vlažnosti u iznosu 60-65 %, papir u sebi sadrži 5-7 % vlage i tad ima najveću mehaničku otpornost. Ukoliko relativna vlažnost prijeđe 75 %, za kratko vrijeme se stvaraju uslovi za razvoj plijesni i bakterija. Zbog specifičnog položaja, blizine odvoda i slabe hidroizolacije, soba 11 u depou 5 konstantno ima relativnu vlažnost preko 90 %, što je uslovalo pojavljivanje kolonije plijesni i gljivica. Ugrožena je periodika, dnevni listovi, glasnici i Službene novine Kraljevine Jugoslavije. Vrsta papira koja je korištena za ovaj tip građe je slabog kvaliteta i visoke kiselosti, što je pripomoglo bržem propadanju u vlažnom okruženju.

Isprva se na jednom dijelu građe počela pojavljivati mikroflora u vidu bijelih fleka i zrnastih formi. Kako se plijesan i gljivice razmnožavaju sporama koje lebde zrakom, proširile su se kroz čitavu sobu. Zbog svoje heterogene strukture, arhivska građa daje mikroorganizmima hranjivu podlogu za razmnožavanje. Najštetnije su one vrste koje se hrane celulozom ili koje razgrađuju galotant u tinti. Oštećenja mogu izazvati više vrsta istovremeno, tako da je veoma nesigurno odrediti invazivnu vrstu samo po boji fleka. Aerobne spore koje se nalaze u zraku zaraženog depoa i koje preko građe dospjevaju u čitaonicu jako doprinose respiratornim alergijama, te promjenama na koži (crvenilo, svrab).

Arhiv Bosne i Hercegovine je svjestan ovih opasnosti i sproveo je ispitivanje ugrožene građe u Laboratoriji za anaerobne infekcije instituta za mikrobiologiju Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu. U spomenutoj sobi 11, depoa 5 na knjizi iz

periodike registriran je *Staphylococcus aureus*; na knjizi u sobi 16 nađeni su *Enterococcus faecalis*, *Acinetobacter calcoaceticus* i *Staphylococcus*.

U sobi 2, na Zapisniku Velike Źupe Vrhbosne iz 1940. godine registrirane su gljivice roda *Candida*, kao i na knjizi Źerijatskog suda iz sobe 11.

Slika 5: Kolonije plijesni na ugroženoj građi

Da bi se izbjeglo širenje kolonija i njihov prelazak na čistu građu, potrebno je obavljati redovno higijensko održavanje i regulirati temperaturu i vlažnost zraka. Arhiv je pristupio rješavanju ovog problema prvo izoliranjem zarađene građe. Nabavljeni su isušivači zraka *RubyDry DH600*, *Freeday 008* i *Trotec TTK 100 S*, koji rade punim kapacitetom. Tijekom naredne godine u planu je opremanje laboratorije za digitalizaciju i restauraciju, a odobrena su sredstva za tehničko renoviranje spornih depoa.

Mrlje od plijesni su izuzetno otporne i nemoguće ih je u potpunosti ukloniti. Plijesan na vezovima se može umanjiti i povremeno potpuno eliminirati brisanjem krpom navlaženom karbon tetrakloridom ili drugom otopinom za kemijsko čišćenje. Treba biti oprezan prilikom odabira otopine, jer mnoge od njih sporo isparavaju na sobnoj temperaturi (što sa jedne strane omogućava njihovo dulje i efikasnije djelovanje), pa samim tim dugo ostaju u građi i mogu predstavljati rizik po zdravlje zaposlenih i korisnika. Također, potrebno je izvršiti testiranje na uzorku prije upotrebe, pošto postoji mogućnost da sam rastvor ošteti papir ili izazove vidljive kemijske promjene na tretiranoj podlozi.

4 OŠTEĆENJA PRI KORIŠTENJU GRAĐE

Arhiv Bosne i Hercegovine, kao javna ustanova, ispunjava svoju zadaću da građu koju čuva u svojim depoima učini dostupnom za istraživače i sve zainteresirane građane. Tijekom rata u Bosni i Hercegovini, Arhiv je izgubio dosta prijašnjeg radnog i skladišnog prostora, tako da je čitaonica trenutno veoma neuslovna i ne oslikava značaj i važnost same institucije. Da bi se stiglo do nje, potrebno je prvo proći kroz depo. Njen kapacitet od maksimalno osam istraživača je nedovoljan. Osoba zadužena za

čitaonicu nema omogućen direktan nadzor korisnika, jer je raspored prostorija neadekvatan. Zbog skućenog prostora (ukupno 25m²), građa koja se istražuje često stoji naslagana jedna preko druge i tako dolazi do gužvanja ili kidanja listova. Korištenje pamučnih rukavica i maski nije postavljeno kao uslov i skoro nitko ih ne upotrebljava (čak se preporučuje da se prije dodirivanja arhivske građe prvo operu ruke, pa onda stave rukavice, čime se oštećenja nastala tjelesnom tečnošću svode na najmanju mjeru). Neprestano dodirivanje građe uzrokuje pojavu fleka na papiru, koje kad se jednom pojave, ostaju trajno.

Stalna upotreba skenera i fotoaparata sa bljeskalicom ubrzava proces diskoloracije i blijedenja. Dokumenti većih dimenzija se lako lome i savijaju prilikom ovakvih zahvata.

Da bi se građa sačuvala, nabavljen je skener za knjige *MICROBOX SPIRIT MFT 1534* koji omogućuje najbrži transfer dokumenata do A3 formata u digitalni format, bez potrebe da se izlažu prejakom svjetlu i suvišnom savijanju. Pomenutim skenerom izvršena je digitalizacija periodike koja se najviše istražuje i koja je sad dostupna istraživačima na računaru. Tako su sačuvani originali kojima su se listovi počeli odvajati i habati.

U prostoriji postoji kamera, ali nadgledanje vrši obezbjeđenje zgrade, a ne zaposlenik zadužen za čitaonicu. Slučajevi otuđenja građe nisu do sada zabilježeni. Prije dva mjeseca, službe Federacije BiH su napustile zgradu Predsjedništva, čime je Arhiv dobio veći dio svojih prijeratnih ureda. U planu je da se čitaonica izmjesti u sjeverozapadni dio, u uslovniju prostoriju, koja bi svojim položajem i kvadraturom ispunjavala sve potrebne preduslove za normalan rad. I ta predviđena prostorija je stradala u požaru, pa je neophodno izvršiti njenu kompletnu restauraciju.

5 ZAKLJUČAK

Arhiv Bosne i Hercegovine je tek od ove godine krenuo sa većim projektima koji imaju za cilj masovnu restauraciju, konzervaciju i digitalizaciju. Obezbeđena su novčana sredstva za završetak planiranih građevinskih radova i kupovinu nove opreme. Nakon potpune obnove depoa 1, nabavke uređaja za isušivanje za sve ugrožene depoe i većeg broja skenera i računara potrebnih za projekt digitalizacije, pokrenuta je suradnja sa Češkom Razvojnou Agencijom pod nazivom *Podrška kapaciteta Arhiva Bosne i Hercegovine 2015.-2016.* Projekat je usmjeren na izgradnju kapaciteta u oblasti konzerviranja i restauriranja arhivalija uništenih u požaru. Ovo će se postići stručnom obukom, koja će biti fokusirana uglavnom na praksu, te kompletnim opremanjem restauratorskog radnog mjesta u Arhivu Bosne i Hercegovine. Ove najbitnije aktivnosti biće dopunjene redovnim konsultacijama tijekom rada, što će doprinijeti održivosti projekta. U okviru ovoga programa biće izrađena metodika konzerviranja i restauriranja požarom oštećenih dokumenata i to najkasnije do decembra 2015. Obuka zaposlenih će se realizovati u Pragu u terminu april - maj 2015.

Projekat je ujedno postavljen kao adekvatno povezivanje sa aktivnostima drugih donatora, prije svega sa aktivnostima agencije TIKa, koja je rekonstruirala prostorije arhiva uništene požarom i kupila police za arhivalije za skladištenje dokumenata.

LITERATURA

- Madžar, B., Gaković, Lj., Tadić, K. (1977): *Arhiv Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: IGKRO Svjetlost.
- Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH (2014): *Pregled i okvirni predračun radova za sanaciju prostorija depoa 1*. Sarajevo.
- Sclocchi, M. C., Veca, E. (2014): *Zajednički zapisnik o procjeni stanja u državnom Arhivu BiH*. Sarajevo.
- Walsh, B. (2003): *Salvage Operations for Water Damaged Archival Collections*. Province of British Columbia, Canadian Council of Archives. Dostupno 09. 02. 2014 na stranici http://www.cdncouncilarchives.ca/salvage_en.pdf.
- Federal Office for Civil Protection, Protection of Cultural Property (2003): *Protecting archives from water damage*. Bern. Dostupno 10. 02. 2014 na stranici: http://www.bevoelkerungsschutz.admin.ch/internet/bs/en/home/themen/kgs/publikationen_kgs/guideline.parsys.0002.downloadList.00021.DownloadFile.tmp/vosere.pdf.
- Roper, M. (1999): *Preserving records*. London. Dostupno ožujka 2014 na stranici: http://www.irmt.org/documents/educ_training/public_sector_rec/IRMT_preserve_recs.pdf.
- Price, L. (1996): *Managing a Mold Invasion: Guidelines for Disaster Response*. Philadelphia: Conservation Center for Art and Historical Artefacts. Dostupno ožujka 2014. na stranici: http://www.ccaha.org/uploads/media_items/managing-a-mold-invasion-guidelines-for-disaster-response.original.pdf.

SUMMARY

*Siniša DOMAZET**

ARCHIVES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA - PROTECTION OF ARCHIVES IN TIMES OF RECESSION

In Bosnia and Herzegovina, because of the socio-historical circumstances, first Archives was founded only in 1947. Today, some 70% of archives and libraries are located in buildings built during the late nineteenth and early twentieth century. Although they were top-notch architectural achievements of their time, their current state does not meet the terms of modern standards. Archives of Bosnia and Herzegovina has been located in the basement and on the ground floor of the Presidency of Bosnia and Herzegovina since its establishment. It has long outgrown the space obtained, so that its depots are now located on four different locations in Sarajevo. The turbulent history of this region favoured the creation of large amounts of archives, as well as its destruction and dissemination. Water, fire, insects and microorganisms, excessive use, copy, inadequate light, dust, inadequate temperature and relative humidity threaten archival documents. There is also an acute shortage of space, archival shelves and racks, as well as the impossibility of conservation and restoration, as there is no laboratory for performing these tasks. Due to the current functioning of the state administration authorities at multiple levels, a number of disparate regulations contribute to the emergence of weaknesses in the protection of archives.

Fire and water - these two elements, unfortunately, often go together and represent the most immediate threat to each Archives. Depots in the Archives of Bosnia

* *Siniša Domazet, senior archivist, Archives of Bosnia and Herzegovina, Reisa Džemaludina Čauševića 6, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, contact: domazetsinisa@yahoo.com.*

and Herzegovina are not equipped with smoke and fire detectors. This is compensated by the 24/7 surveillance of the building, inside and outside. Regardless, depot 1 was set on fire during riots in February 2014, and a lot of valuable documents were burned. Preservation was conducted in three phases. Firstly, completely destroyed archives were disposed of, then the wet or scorched archives were moved to another location and the depot was completely cleaned and prepared for reconstruction. Due to lack of equipment, trained restorers, conservators and space to work, damaged archives were removed after drying to a temporary depot, where they are protected from further deterioration.

Archives of Bosnia and Herzegovina disinfects and rodenticides its premises at regular intervals, but there are some issues with mould and fungi. To avoid spreading colonies and their transition to the clean archives, it is necessary to perform regular maintenance and regulate temperature and humidity. Over the coming year, the plan is to equip laboratories for digitization and restoration, and grant funds for technical renovation of depots.

In addition, it is necessary to move the archival reading room because the present is inadequate. The working surface is small, and documents often stand stacked over each other and thus creasing or tearing appears. The plan is to relocate the reading room to the north-western part of the building, to more spacious and more acceptable premises.